

خردگرایی چیست؟

ساده ترین تعریف خردگرایی (Rationalism) پذیرش اصالت خرد (خرد چیست؟) برای کسب شناخت (معرفت) است. خردگرایی معمولاً در مقابل دین خوبی یعنی پذیرش ایمان (ایمان چیست؟)، وحی و مفاهیم دینی یا عرفانی بعنوان منابع کسب معرفت و دانش مطرح میشود.

خردگرایی یک نظام فکری است، یعنی چگونه اندیشیدن را به انسان می آموزد. خردگرایی همچنین در قیاس با تجربه گرایی (Empiricism) مطرح میشود که مفهوم آن پذیرش تجربه بعنوان مهمترین منبع کسب معرفت است، هر چند تجربه گرایی و خردگرایی قابل جمع شدن با یکدیگر هستند، بدین مفهوم که یک شخص میتواند هم تجربه گرا باشد هم خردگرا.

پذیرفتن خردگرایی برابر است با عدم پذیرش حقایق (حقیقت چیست؟) بصورت مطلق. فرد خردگرا همواره احتمال خطا را در اندیشه اش میدهد و خود را بطور صد در صد متعلق به یک مکتب فکری نمیداند بلکه عاقلانه ترین و منطقی ترین مکاتب فکری را در زمان خودش انتخاب میکند و نسبت به افکارش تفکر انتقادی (Critical Thinking) دارد، یعنی با موشکافی با مسائل روبرو میشود و از توجیه و فرار از تناقضات و خطاهای اندیشه اش دوری می جوید.

فرد خردگرا درستی و راستی مفاهیم را تنها با استناد به قوه عقلانیت میسنجد و تنها مفاهیمی را میپذیرد که از فیلتر خرد با موفقیت خارج شوند. فرد خردگرا هیچ مفهوم غیر عقلایی را بعنوان حقیقت قبول نخواهد کرد. خردگرا حتی به خود خردگرایی نیز با دیده خردگرایی مینگرد یعنی در صورتی که طرز تفکر و نظام فکری عاقلانه تری از خردگرایی دریابد خردگرایی را نیز کنار خواهد گذاشت و به آن نظام فکری خواهد پیوست. خردگرایان همان روش علمی رسیدن به حقایق را که مبتنی بر اصول دقیق خردمندانه است و در آن تعصبی وجود ندارد در حوضه تفکرات خود استفاده میکنند.

انسان خردگرا لزوماً انسانی بیخدا نیست، یک دین دار نیز در صورتیکه مفاهیم سازگار با خرد را قبول کند و مفاهیم ناسازگار با خرد خویش را رد کند خردگرا است، اما چنین شخصی هرگز نمیتواند مسلمان باشد. برخی از اسلامگرایان ادعا میکنند که آنها نیز خردگرا هستند زیرا ابتدا اصول دین را با خرد خویش قبول میکنند و بعد دین را دنبال میکنند. گذشته از اینکه این حرف آنها در تناقض با مسئله ارتداد است، حتی اگر اینکار نیز توسط اسلامگرایان واقعاً انجام گردد، نمیتوان آنها را خردگرا نامید زیرا خردگرا در هر زمان خردگرا است، نه تنها در پذیرش اصول، در نقطه مقابل اسلامگرا ادعا میکند که در بررسی اصول دینش خردگرایانه عمل میکند و بعد از آن دینخویی "پذیرش مفاهیم دینی مبتنی بر ایمان (ایمان چیست؟)" را پیش میگیرد.

خردگرایی مفهوم جدیدی نیست، در تمام نقاط دنیا و در تمام طول تاریخ میتوان خردگرایانی را یافت، یا حداقل افرادی را یافت که خردگرایانه عمل کرده اند، مثلاً منقول است که پیامبر اسلام در مقابل ابوجهل (نام اصلی وی ابوحکیمه "پدر دانش" بوده است و پیامبر او را با نام گذاری "پدر نادانی" خواند) ادعای به معراج کردن کرد.

ابوجهل به او گفت که یک پای خود را بلند کن و او اینکار را کرد. ابوجهل به او گفت حال پای دیگر خود را بلند کن و پیامبر نتوانست هر دو پایش را بلند کند. ابوجهل به او گفت حال که تو نمیتوانی دو پایت را بلند کنی چگونه میتوانی به معراج رفته باشی؟ این برخورد ابوجهل یک برخورد خردگرایانه بود و در نقطه مقابل برخورد افرادی مانند علی بن ابی طالب که حرفهای محمد را بدون نقد و بررسی هضم میکرد

و حاضر بود برای محمد آدم بکشد و حتی در راهش کشته شود برخورداری کاملاً دین خویانه و ضد خردگرایی. همچنین برخوردار شیطان با خداوند در اسطوره های سامی از همین قرار است، شیطان استدلال میکند و میگوید من برای چه باید به انسان سجده کنم؟ من از انسان برتر هستم و انسان موجودی پست است، در حالی فرشته ها همگی گوسفندوار به فرمان الله عمل کردند. تنها ماهی های مرده هستند که با مسیر آب حرکت میکنند.

تفاوت اصلی میان دین خویان و خردگرایان در این است که دین خویان بدون چون و چرا و تفکر انتقادی و موشکافانه مفاهیم دینیشان را قبول میکنند، مثلاً اگر در اسلام گفته شده است که یک مرد حق ازدواج با 4 زن را دارد، آنها این حرف را گوسفندوار قبول میکنند و پرسش نمیکنند که چرا 4 و نه 5؟ فرق میان داشتن 4 زن و 5 زن چیست که ما باید آنرا قبول کنیم. اما خردگرا برخوردار نقادانه با چنین مسائلی دارد. شایسته است در باب خردگرایی از برترد راسل منطق دان بزرگ تاریخ بعد از ارسطو نام برد و جمله ای که او گفته است را جمله ای که خردگرایی را در خود خلاصه کرده است دانست. برترد راسل گفته است، "من حاضر نیستم برای عقاید کشته شوم، زیرا ممکن است عقاید من اشتباه باشند"، این با ظن نگاه کردن به مسائل و خردمندانه عمل کردن شیوه خردگرایان است و در مقابل دین خویان وجود دارند که به مفاهیم دینی خود یقین دارند و بر اساس آنها آدم میکشند و خود را میکشند. حال آنکه تفکرات دینی هزاران بار بی پایه و اساس تر و اسطوره ای تر و نابخردانه تر از تفکرات خردگرایان است.

برای اطلاع از تعاریف و دیدگاه های سایر صاحب نظران در مورد خردگرایی نوشتارهای زیر را بخوانید.

معرفت شناسی و خردگرایی

خردگرایی چیست و خردگرا چه کسی است دکتر روشنگر،

خرد چیست و خردگرایی کدام است؟ از استوار غلام دانایی

توسط آرش بیخدا

گردآوری: آرشم پورآریا

Arsham.puraria@gmail.com